

pectations must be also in the focus of the economy investigation. They need to be researched to provide sustaining of the national economy. Described that inflationary expectations support inflation. Scarce growth of market price is in an aggregate with pessimism of rational expectations of population and business, provokes growth of demand the vagueness of the state of affairs in the quantitative measuring (than more dear commodity, the greater demand).

УДК 331.103

Ст. викл. Г.С. Кесарчук – Ужгородський НУ

АКТИВІЗАЦІЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ РЕГІОНУ В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ

Розглянуто проблему підвищення ефективності підприємницького потенціалу регіону. На основі соціологічного моніторингу з'ясовано основні бар'єри, що гальмують розвиток підприємництва, обґрунтовано пропозиції з активізації підприємницької діяльності в регіоні. Встановлено, що проблема активізації підприємницького потенціалу як однієї з головних передумов виходу економіки з кризового стану потребує формування ефективних механізмів підтримки та розвитку ділової активності населення.

Ключові слова: активізація, підприємництво, бар'єри, ефективність, розвиток.

Вступ. Аналіз досвіду індустріально розвинених країн, як і власного, набутого в процесі ринкової трансформації економіки України, незаперечно доводить, що вирішальним чинником виходу із системного кризового стану є підвищення соціальної активності населення шляхом включення його у сферу підприємницької і комерційної діяльності. Йдеться про те, що в наявних умовах подолання кризового стану неминуче пов'язується з формуванням ефективних соціальних механізмів оздоровлення економіки країни. Суть їх полягає в підвищенні соціальної активності всього населення і кожного працівника зокрема, формуванні ринкової свідомості і стандартів поведінки суб'єктів господарювання, адекватних новим економічним умовам, у становленні раціональної системи соціальної взаємодії, що сприяє виявленню і використанню внутрішніх резервів і важелів розвитку економіки.

Реалізація підприємницького потенціалу здійснюється через відповідні організаційно-правові форми господарювання, що мають конкретно визначену структуру та територіальну прив'язку, з властивими для них історичними, економічними, соціальними, екологічними, мотиваційно-психологічними характеристиками організації трудової діяльності. Ця обставина значно актуалізує дослідження ефективності використання підприємницького потенціалу на просторовому рівні господарювання, оскільки саме тут стає можливим врахувати його основні соціально-економічні параметри, з'ясувати соціальну базу та схильність певних демографічних груп населення до підприємницької діяльності.

Метою дослідження є висвітлення проблеми активізації підприємницького потенціалу в регіоні у посткризовий період.

Результати досліджень. Дослідження підприємницького потенціалу та ефективності його використання на регіональному рівні господарювання є складною проблемою. Труднощі передусім зумовлені відсутністю достовірної інформації про основні тенденції в розвитку підприємництва та обмеженою

статистичною базою, що характеризує підприємницьку активність населення. До того ж за останній час в існуючу статистичну звітність постійно вносяться корективи, які не дають змогу проаналізувати основні тенденції в розвитку підприємницького потенціалу, його реалізації. Так, наприклад, у статистичному щорічнику Закарпаття за 2008 р. навіть відсутні дані про кількість діючих малих підприємств в області, а замість них наводиться кількість малих підприємств у розрахунку на 10 тис. осіб наявного населення. Відсутні дані про статеві-вікові характеристики підприємців, їх освітній та професійно-кваліфікаційний рівень, систему та механізми організації підготовки менеджерів, кар'єрне зростання, інфраструктурне забезпечення функціонування підприємництва, тобто інформаційний масив, який дозволив би виконувати системні наукові дослідження та формувати відповідні програми розвитку підприємницького потенціалу на різних ієрархічних рівнях господарювання.

Враховуючи те, що в структурі підприємств-суб'єктів підприємницької діяльності Закарпатської області 94,7 % припадає на малі підприємства [1, с. 136], саме вони взяті за основу аналізу ефективності використання підприємницького потенціалу регіону. Іншим важливим аргументом є специфіка робочих міст у сфері малого бізнесу, які можна умовно поділити на дві групи: для роботодавців і для тих, хто працює за наймом. Відомо, що особливістю досліджуваного сегменту економіки є наявність високої питомої ваги роботодавців, тобто власників бізнесу, загальною чисельністю зайнятих. Роботодавцями у сфері малого підприємництва, за експертними оцінками та численними соціологічними обстеженнями, значною мірою є власники підприємств, які працюють на постійній основі та в разі виробничої необхідності здійснюють найм робочої сили. Наведені аргументи дають змогу судити про кількісні характеристики підприємницького потенціалу та ефективність його використання.

Аналіз діяльності малих підприємств регіону, а відповідно і ефективності реалізації підприємницького потенціалу, дає змогу виділити два етапи їхнього розвитку. Перший припадає на 1997-2000 рр. і характеризується високими темпами розвитку підприємницької активності. Про це свідчить динаміка розвитку малих підприємницьких структур, кількість яких за аналізований період зросла на 32,4 %, що здебільшого пояснюють економічним поживленням у країні та досягненням макроекономічної стабільності, пов'язаної із зростанням ВВП, активізацією діяльності пріоритетних сфер економіки країни та її регіонів. Зазначені процеси супроводжуються зростанням кількості зайнятих працівників на малих підприємствах, чисельність яких збільшилась на 70,3 %. Наведені дані перебувають у тісній кореляції з показником кількості малих господарських суб'єктів у розрахунку на 10 тис. осіб наявного населення. Їхня кількість зросла від 44 – в 1997 р. до 46 – в 2000 р. За видами економічної діяльності найвищі темпи зростання середньооблікової чисельності працівників зафіксовано у сільському господарстві – у 5,7 раза, транспорті – 2,1, фінансовій діяльності – у 4,9 раза [2, с. 40]. Основним резервуаром реалізації підприємницького потенціалу стала оптова і роздрібна торгівля, торгівля транспортними засобами, послуги з ремонту. Чисельність працівників тут становила 13 308 осіб, або 31,9 % від середньооблікової чисель-

ності працівників у малому бізнесі. Загалом можна дійти висновку, що заходи макроекономічної стабілізації в Україні дали певний імпульс розвитку підприємницької активності, що можна розцінювати як важливий чинник підтримки курсу ринкових реформ та готовності економічно активного населення включитися в трансформаційні процеси.

Другий етап охоплює період з 2001 по 2008 рр., що можна охарактеризувати як період відносної стагнації. Підтвердженням цього є збереження позитивної динаміки діючих малих підприємницьких структур – від 3,4 тис. – у 2001 р. до 3,9 тис. – у 2007 р. та кількості зайнятих. Однак, починаючи з 2008 р., динаміка збільшення суб'єктів малого бізнесу сповільнилася, наслідком чого стало зменшення кількості діючих підприємств на 2,6 %. Аналогічною є ситуація щодо показника кількості малих підприємств у розрахунку на 10 тис. осіб наявного населення. Якщо в 2005 р. їхня кількість становила 63, то станом на 1 січня 2009 р. цей показник становив 51 одиницю. Ці процеси корелюються з динамікою зайнятості економічно активного населення у сфері малого підприємництва і свідчать про зниження підприємницької активності та неефективне використання підприємницького потенціалу регіону. Це підтверджено даними соціологічних досліджень, проведеними Закарпатським регіональним центром соціально-економічних і гуманітарних досліджень НАН України в 2000, 2006 та 2009 рр. Результати моніторингу зафіксували позитивні зміни в орієнтаціях населення на підприємницьку ініціативу, трудову кар'єру, успіх, мотивацію підприємницької діяльності. Підтвердженням цього є помітне збільшення числа осіб, які прагнуть бути незалежними та самостійними у прийнятті рішень. Якщо в 2000 р. число таких респондентів становило 22,5 %, то в 2009 р. їхня кількість зросла до 33,9 %. Майже кожний п'ятий респондент на питання: "Що спонукало Вас зайнятися підприємницькою діяльністю?" вказав на необхідність мати певний статус у суспільстві. Наведене є свідченням поступового, хоча і дуже повільного, додання патерналістських настроїв щодо гарантованої, хоч і невеликої, заробітної плати та збільшення частки відповідей про важливість підвищення професійно-кваліфікаційного рівня, можливостей реалізації інтелекту, ініціативи, кар'єрне зростання.

За результатами дослідження з'ясувалось, що основним бар'єром на шляху започаткування власної справи є відсутність стартового капіталу. Число осіб, які це підтверджують, за останні дев'ять років зросло від 27,6 % до 59,0 %, що є свідченням неефективної кредитної політики та несприятливих умов кредитування малого бізнесу. Важливою причиною, яка стримує підприємницьку активність, є протидія місцевої влади, контролюючих органів і корупція. Правда, число тих, хто вважає корупцію одним із стримуючих факторів, зменшилося від 24,5 % – у 2000 р. до 20,1 % – у 2009 р. Практично порівну розподілилися відповіді тих, хто вважає, що перешкодою на шляху започаткування власної справи є відсутність необхідних знань. При цьому значимість цього фактора має стійку тенденцію до зростання. Так, якщо в 2000 р. на відсутність необхідних знань та досвіду вказало 14,3 % респондентів, то в 2009 р. їх кількість становила 20,0 %.

Зменшилося число осіб, які вважають серйозним гальмом на шляху до розвитку підприємництва недосконалість законодавства та неефективність

державної регуляторної політики – від 38,8 % – у 2000 р. до 19,1 % – у 2009 р., що є свідченням певних позитивних змін, пов'язаних із дерегуляцією підприємницької діяльності в Україні. Згідно зі звітом Світового банку, умови ведення бізнесу в нашій країні дещо поліпшилися, саме тому Україна піднялася у 2010 р. на дві сходинки в рейтингу СБ "Doing Business – 2011" – до 145 місця в переліку зі 183 країн-учасниць дослідження [3, с. 8]. Найбільше ми просунулися вперед за критерієм "умови для старту бізнесу" – на 18 сходинок проти минулого року та "отримання дозволів на будівництво".

Результати моніторингу мають важливе значення для активізації зусиль на підтримці і розвитку підприємництва на макро- та мезоекономічних рівнях. Йдеться про необхідність оперативного вирішення проблем, пов'язаних зі стимулюванням підприємницької діяльності на макроекономічному рівні, що створить потужний мультиплікативний ефект на регіональному рівні господарювання та істотно поліпшить підприємницьке середовище та сформує ефективну модель взаємодії влади і бізнесу. Це комплексна проблема, яка в умовах системної економічної кризи набуває нових рис і потребує нетрадиційних підходів до вирішення. Умови, які склалися останніми роками в Україні для ведення бізнесу, відкинули її на такі позиції, з яких вибратися без кардинальних змін у бізнес-середовищі, що регулюють господарську діяльність, практично неможливо. Сьогодні беззаперечним фактом є те, що в умовах кризи збереження такого бюрократичного навантаження, обтяженого різноманітними корупційними схемами, на бізнес є недопустимим і слугує основним гальмом розвитку економіки загалом. Звідси – необхідність ефективного вирішення проблем макроекономічного характеру, пов'язаних передусім з удосконаленням податкового законодавства. При цьому найважливішою проблемою є не рівень податкових ставок, а відтворення їх функцій, насамперед стимулювальної та відтворювальної. Це означає, що на макроекономічному рівні регулювання повинні бути створені умови, за яких підприємцям буде вигідно платити податки, оскільки останні будуть повертатися до них новими технологіями, інноваціями, розвиненою інфраструктурою тощо. На цьому ґрунті стає можливим згармонізувати інтереси бізнесу і держави, а самі податки перетворюються з чисто фіскального інструменту у створювальний. Відродження функцій, закладених у системі податків, є одним із важливих інструментів детінізації економіки країни. Другою важливою проблемою макроекономічного характеру є необхідність здійснення суворого контролю з боку державних органів влади за виконанням законодавства, що регулює підприємницьку діяльність. На практиці дуже часто спостерігають ситуацію, коли загалом раціональні рішення уряду компрометують на місцях чиновники різних рівнів. При цьому за це ніхто ніякої відповідальності не несе. Так, наприклад, поряд із здоровою ідеєю створення "єдиного вікна" чиновники вибудували потужну систему дозвільних процедур, які в зародку компрометують ідею дерегуляції. Для отримання дозволів треба пройти в середньому 30 процедур, на що знадобиться 476 днів [4, с. 8]. Не менш важливою проблемою є отримання дозволів на будівництво. Середній термін для початку будівництва становить 2,5 роки. У числі важливих проблем, які чекають законодавчо-

го вирішення, також є проблема закриття власного бізнесу. За цим показником Україна перебуває на 150 місці. Це важливий критерій, оскільки оперативне закриття власної справи створює підґрунтя для започаткування нового бізнесу, що поліпшує загальне становище бізнесу в країні, а відповідно і розвиток економіки загалом.

Заходи макроекономічного характеру повинні бути підсилені активними діями на регіональному рівні регулювання. Йдеться про створення прозорих умов проходження дозвільних процедур. Очевидно, доцільним є створення в областях міжвідомчих комісій, які систематично проводили б моніторинг ситуації у дозвільній системі, бізнес-середовищі і вживали превентивні заходи з усунення бар'єрів, що гальмують розвиток підприємницької ініціативи. Вкрай важливою проблемою є пошук "точок" економічного зростання кожної таксономічної одиниці, які відіграли б роль своєрідного локомотива їх розвитку. Йдеться про використання переваг транскордонного співробітництва, наявного ресурсного потенціалу, продуктів побічного лісокористування, водних ресурсів, що дасть імпульс для включення широких верств населення у сферу підприємницької діяльності.

Економічна криза висвітлила ще одну складну проблему – довіри. Йдеться про інституціональну довіру, тобто довіру до структур, які формують підприємницьке середовище і встановлюють "правила гри". Довіра до встановлених "правил гри" проектується на довіру до тих організацій, які її створюють і реалізують ці правила. Оскільки головним "конструктором" інститутів є держава, то найбільш важливим аспектом інституційної довіри потрібно вважати довіру до влади [5, с. 94]. Це складна соціально-психологічна і багатоаспектна проблема, яка потребує свого вирішення, оскільки в економічній літературі [6] і в суспільній свідомості домінує дуже висока оцінка значення довірливих відносин, що визначають багато головних соціально-економічних проблем. Яскравою демонстрацією цієї суперечності є взаємовідносини трудових мігрантів і держави. Згідно з оприлюдненими даними Світового банку, в 2010 р. українські заробітчани переказали своїм сім'ям 5,3 млрд дол., що на 2 млрд більше, ніж торік [7, с. 4]. Це більше, ніж ми отримуємо від експорту зерна. Тобто це реальні фінансові ресурси для розвитку економіки. Однак сьогодні ці кошти зазвичай оминають економіку і використовуються населенням переважно для будівництва житла, купівлі дорогих машин, побутової та комп'ютерної техніки, тобто обслуговують процес реалізації імпорتنих товарів. Така ситуація не є нормальною, вона потребує вирішення цього питання на законодавчому рівні, внесення відповідних коректив у закони, що регулюють інвестиційні процеси, податкові платежі тощо.

Висновки. Таким чином, проблема активізації підприємницького потенціалу як однієї з головних передумов виходу економіки з кризового стану потребує формування ефективних механізмів підтримки та розвитку ділової активності населення. Вкрай важливим завданням є завершення роботи над формуванням інституціонально-правової бази регулювання підприємницької діяльності та розвиток інфраструктури підприємництва, здійснення ефективної фінансово-кредитної підтримки з боку держави.

Література

1. **Розвиток** підприємств – суб'єктів господарської діяльності Закарпатської області за 2008 рік. – Ужгород, 2009. – 215 с.
2. **Малий бізнес** на Закарпатті: Статистичний бюлетень. – Ужгород, 2003. – 63 с.
3. **Експрес**. – 2010. – 9-10 листопада.
4. **Експрес**. – 2010. – 5 вересня.
5. **Сасаки М.** Доверие в современной России / М. Сасаки, Ю. Латов, Г. Ромашкина, В. Давыденко // Вопросы экономики. – 2010. – № 2. – С. 83-102.
6. **Геєць В.М.** Суспільство, держава, економіка: феноменологія взаємодії та розвитку / В.М. Геєць. – К. : Ін-т екон. та прогноз. НАН України, 2009. – 864 с.
7. **Експрес**. – 2010. – 12-14 листопада.

Кесарчук Г.С. Активизация предпринимательского потенциала региона в условиях экономической нестабильности

Рассмотрена проблема повышения эффективности предпринимательского потенциала региона. На основании социологического мониторинга выяснены основные барьеры, которые тормозят развитие предпринимательства, обоснованы предложения по активизации предпринимательской деятельности в регионе. Установлено, что проблема активизации предпринимательского потенциала как одной из главной предпосылки выхода экономики из кризисного состояния нуждается в формировании эффективных механизмов поддержки и развития деловой активности населения.

Ключевые слова: активизация, предпринимательство, барьеры, эффективность, развитие.

Kesarchuk G.S. Activation of enterprise potential of region is in the conditions of economic instability

The problem of increase of efficiency of enterprise potential of region is considered. On the basis of the sociological monitoring basic barriers which brake development of enterprise are found out, suggestions are grounded for activations of entrepreneurial activity in a region. It is set that problem of activation of enterprise potential as one of main preconditions of output of economy from the crisis state needs forming of effective mechanisms of support and development of business activity of population.

Keywords: activation, enterprise, barriers, efficiency, development.

УДК 336.14

Доц. М.В. Корягін, канд. екон. наук – Львівська КА

БЮДЖЕТ ЯК ЕКОНОМІЧНА КАТЕГОРІЯ ТА ЙОГО ЗНАЧЕННЯ У РИНКОВІЙ ЕКОНОМІЦІ

Розкрито зміст категорії "бюджет", доповнено визначення "бюджету через виконувані ним функції. Встановлено значення та місце бюджету в ринковій економіці, його взаємозв'язок із соціально-економічними процесами та напрямками реалізації бюджетної політики.

Ключові слова: бюджет, функції бюджету, бюджетна політика, напрями реалізації бюджетної політики, бюджетний механізм, елементи бюджетного механізму, фактори формування та використання бюджету, напрями впливу на формування і використання бюджету.

Постановка проблеми. Надзвичайно важливе місце в соціально-економічному житті будь-якої країни займають проблеми бюджету, оскільки вони торкаються безпосередньо інтересів усіх членів суспільства. Успішне розв'язання проблем бюджету можливе лише за умови правильного розуміння його сутності, усвідомлення ролі та місця бюджету в економіці.